

ENERĢĒTIKAS DROŠĪBAS KOMISIJA

**Komisijas ekspertu ziņojums
par līdzšinējo Latvijas
enerģētikas politikas ietvaru un
rekomendācijas procesa
uzlabošanai /29.11.2016./**

SATURS:

1. Enerģētikas drošības komisijas izveides pamatojums.
2. Līdzšinējo Latvijas enerģētikas politikas ietvaru izvērtējums un rekomendācijas procesa uzlabošanai:
  - 2.1. faktoru, kas ietekmē ekonomisko/ enerģijas, makroekonomisko un fiskālo situāciju, vērtējums;
  - 2.2. ieteikumi enerģijas apgādes drošības, ilgtspējīgas attīstības un ekonomikas konkurētspējas stiprināšanai.
3. Analīze par virzību uz oglekļa mazsatura attīstību.
4. Secinājumi un ieteikumi:
  - 4.1. enerģijas nodokļi;
  - 4.2. atjaunojamo un vietējo resursu izmantošanas veicināšana pēc laika horizonta 2020;
  - 4.3. Īsa elektrības tirgus analīze.
5. Pielikums.

1. Energētikas drošības komisijas izveides pamatojums.

Energoresursi, to pieejamības nodrošināšana, tehniskā energoapgāde un enerģētikas sektora efektīvas darbības tiesiskais ietvars ir ne tikai ES prioritārs politikas virziens, bet mūsdienu ģeopolitiskajos apstākļos tie kļuvuši arī par būtiskiem Latvijas un Baltijas reģiona drošības jautājumiem.

Nepieciešams izvērtēt līdzšinējo Latvijas enerģētikas politikas attīstību, analizēt un sniegt priekšlikumus tās pilnveidei, lai īstermiņā, vidējā un ilgtermiņā stiprinātu enerģētikas sektoru, kā arī dotu ieguldījumu Latvijas kopējās ekonomiskās drošības uzlabošanā.

2016. gada 29. aprīlī, tiekoties ar Valsts prezidentu Raimonu Vējoni, tika akcentēta uzmanība Latvijas enerģētikas politikas attīstībai. Kopējā Latvijas enerģijas pieprasījuma apmierināšanai mums šobrīd pieejami 55 % vietējo resursu. Neskatoties uz to, ka Latvija energoresursus arī eksportē, pašpietiekamības un energoapgādes ilgtspējas paaugstināšana palielinātu valsts ekonomisko un sociālo drošību. Vienlaikus Latvija kā ES dalībvalsts savas enerģētikas politikas veidošanā un lēmumu

pieņemšanā nevar būt izolēta, tādēļ nepieciešama ciešāka sadarbība arī reģionālā un Eiropas līmenī.

Valsts prezidents aicināja Energētikas drošības komisiju izvērtēt līdzšinējo Latvijas enerģētikas politikas attīstību, analizēt un sniegt priekšlikumus tās pilnveidei, lai īstermiņā, vidējā un ilgtermiņā stiprinātu enerģētikas sektoru, kā arī dotu ieguldījumu Latvijas kopējās ekonomiskās drošības uzlabošanā.

Lai sasniegtu izvirzītos uzdevumus, Komisija organizējusi vairākkārtējas tikšanās, gan savstarpēji pārrunājot jautājumus par enerģijas apgādes ilgtspēju un drošību, gan informācijas atklātībai un godīgam industrijas sektora dialogam organizētas tikšanās arī ar lielajiem industriālajiem ražotājiem un nozares pārstāvjiem.

Tāpat Energētikas drošības komisija tika aicinājusi enerģijas industrijas pārstāvjus apspriest jautājumu par likumdošanas ietvaru un regulēšanas režīmu, kas ietekmē atjaunojamo un vietējo resursu izmantošanu enerģijas ieguvē. Jautājumi pārrunāti ar Latvijas Atjaunojamās enerģijas federāciju, pārvades sistēmas operatoru "Augstsprieguma tīkli", lielāko sadales sistēmas operatoru "Sadales tīkls", "Fortum Latvija" un "Latvenergo".

Kopumā enerģijas speciālisti bijuši vienisprātis, ka Latvijas enerģijas patērētāji, izmantojot progresējošās enerģijas ieguves tehnoloģijas un saskaņā ar esošajām tiesiskā / likuma režīmam atbilstošām topošās direktīvas nostādnēm, jau tagad varētu samazināt enerģijas apgādes izmaksas.

Par Energētikas drošības komisijas priekšsēdētāju Valsts prezidents apstiprinājis enerģētikas ekspertu, bijušo enerģētikas valsts ministru Juri Ozoliņu. Par locekļiem apstiprināti Varis Boks, AS "Augstsprieguma tīkls" valdes priekšsēdētājs, Dr.sc.ing. Edgars Vīgants, Latvijas Siltumuzņēmumu asociācijas padomes loceklis, Andris Strazds, Latvijas Bankas starptautisko attiecību un komunikācijas pārvaldes

padomnieks, Toms Nāburgs, Vēja enerģijas asociācijas valdes loceklis, Reinis Āboltiņš, enerģētikas eksperts un Dr.sc.ing. Jānis Reķis, enerģētikas eksperts.

2. Līdzšinējo Latvijas enerģētikas politikas ietvaru izvērtējums un rekomendācijas procesa uzlabošanai.

2.1. Faktoru, kas ietekmē ekonomisko / enerģijas, makroekonomisko un fiskālo situāciju, vērtējums:

a. resursu pietiekamība:

Enerģijas apgādes struktūra ir valsts ekonomiskās un starptautiskās drošības instruments.

Latvijā iegūstamie enerģijas resursi jau šodien spēj nodrošināt 55 % bruto iekšzemes resursu pieprasījumu. 2015. gadā to izmantošanas apjomi sasniedza 36,5 %. Relatīvi zemās fosilo resursu jēlnaftas un dabas gāzes cenas nav dabīgs stimuls tālāk attīstīt vietējo resursu izmantošanu enerģijas ražošanai. Spriedze starptautiskajās attiecībās liek būt piesardzīgiem, analizējot piegādes riskus no tradicionālajām ieguves vietām. Vispirms tas attiecas uz Krieviju un Tuvo Austrumu, ieskaitot Persijas līča, valstīm. Atjaunojamās enerģijas izmantošanas straujā attīstība Eiropā un pasaulē atstāj pozitīvu ietekmi uz Latvijas kā importētājas ekonomikas izmaksām. Pieeja starptautiskiem naftas produktu tirgiem transporta un rūpniecības vajadzībām nav ierobežota. Caur Klaipēdas LNG termināli ir pieeja pasaules LNG tirgiem, kas kombinācijā ar Gazprom piedāvājumu rada veselīgu konkurenci topošajā Baltijas valstu gāzes tirgū.

Vietējo resursu potenciāls ir raksturojams augstākā mežu un koksnes apstrādes un pārstrādes industrijas atlikumu efektīvā izmantošanā. Ļoti liels potenciāls ir vēja un saules enerģijas apgūšanā un efektīvā izmantošanā. Ievērojot vides un ilgtspējas ierobežojumus, kā arī reģionu attīstības intereses, enerģijas bilanci varētu atgriezties arī kūdra.

b. piegādes ilgtspēja:

Labā elektriskā un dabas gāzes infrastruktūra ir priekšnoteikums drošai resursu un enerģijas produktu piegādei. Enerģijas apgādes ilgtspējas nodrošināšanai ir nepieciešami Baltijas mēroga uzlabojumi tīkliem, kā arī to pieejamībai un izmantošanai konkrētos valsts reģionos. Latvijas līdzdalībai elektrības un dabas gāzes starpsavienojumu attīstībā ir gan tirgus aktivizēšanas, gan drošības dimensijas. Abi Eiropas Pārvades Sistēmu operatori (gan ENTSO-G, gan ENTSO-E) ziņo par infrastruktūras atbilstību 2016. gada vasaras un 2016./2017.g. ziemas periodiem Latvijas pieprasījuma nodrošināšanai.

Ne mazāka nozīme ir ceļu un dzelzceļu kvalitātei un pārklājumam, jo arvien efektīvākā mežu izstrādes tehnoloģija un metodes uzlabo enerģētiskās koksnes sagatavošanas un piegādes iespējas.

Enerģētikas attīstības ilgtspējas atslēga ir atjaunojamo / vietējo resursu racionāla un ekoloģiski sabalansēta izmantošana. Enerģijas izmantošanas efektivitātes paaugstināšana ir ilgtspēju atbalstošs pasākums, jo tā ierobežo enerģijas patēriņa pieaugumu, tādējādi paaugstina energoapgādes drošumu, samazina atkarību no energoresursu importa, palīdz patērētājam nodrošināties pret

energoresursu cenu svārstībām, kā arī ir svarīgs pasākums turpmākai SEG emisiju ierobežošanai.

c. izmaksu optimizācijas iespējas un ierobežojumi:

Efektīvākais enerģijas izmaksu samazināšanas un labākais tehnoloģijas izvēles instruments ir TIRGI. Tomēr tirgi paši par sevi nedod atbildes uz vides aizsardzības, ilgtspējas un apgādes drošības jautājumiem. Tirgi paši bez saprātīgas regulēšanas uz trim minētājām problēmām sniegs negatīvu efektu. Enerģijas izmaksu samazināšanai ar administratīvām metodēm ir ierobežotas iespējas. No enerģijas drošības viedokļa izmaksu samazināšanas pasākumi ir visai detalizēti jāanalizē un jāpārbauda, imitējot krīzes situācijas.

Enerģijas apgādes uzņēmumiem savā darbībā būtu jāvadās pēc enerģijas pakalpojuma koncepta, respektīvi, līdztekus pārdodamajam produktam patērētājam jāsniedz informācija par to, kā šo produktu pēc iespējas efektīvāk izmantot, attīstot pakalpojumus, kas palielina energoefektivitāti.

Plānošana un analīze Eiropas Savienības reģionu mērogos, konkrēti Latvijā Baltijas jūras reģionā, ir visai efektīvs veids izmaksu optimizācijai. Tas noteikti paaugstina enerģijas apgādes drošību. Tomēr nebūtu jācer uz galveno drošības elementu nodrošināšanas pārvešanu uz citām valstīm. Krīzes situāciju modelēšana ir pašas Latvijas institūciju neaizvietoājama atbildība.

d. likumdošanas un regulējoša vide:

Enerģijas sektora likumdošana un regulējošie dokumenti pēc iestāšanās Eiropas Savienībā ir revidēti bieži un ir pārsātināti ar birokrātiskām metodēm un pārspīlētu regulēšanu. Neveiksmes ar likumdošanas koriģēšanu, lai ierobežotu obligātā iepirkuma apjomu un jaudas maksājumus, novedušas pie birokrātiskiem uzņēmējdarbības vides traucējumiem un reālo risinājumu meklējumu imitācijas. Jau 2010. gadā Latvija rīcības plānā Eiropas Komisijai apņēmas izstrādāt Atjaunojamās enerģijas likumu un radīt stingru likumisko bāzi enerģijas sektora un patērētāju attiecībās. Politiskā retorika ir aizņēmusi daudz laika, un vēlme vietējās enerģijas attīstību veicināt vai bremsēt bijusi grūti nošķiramas. Tas kompromitē ne tikai enerģijas sektora, bet visas uzņēmējdarbības vides kvalitāti.

Īstenojot politiku caur normatīvajiem aktiem, bieži ir pietrūcis padziļināta monitoringa, ietekmes novērtējuma un atgriezeniskās saites ar politikas veidotājiem un likumdevējiem.

Tieši šajā laikā notiekošais dialogs starp Latvijas institūcijām un Eiropas Komisijas Konkurences ģenerāldirektorātu visai spilgti raksturo neveiksmīgo politisko diskusiju Latvijā par enerģijas drošības un ilgtspējas atbalsta formām un intensitāti. Ja pati neveiksmīgākā (sākuma) fāze gāzes tirgus veidošanā ir pārvarēta, tad stabils stāvoklis gāzes piegāžu daudzveidībai ir vēl jāsasniedz ar atklātu un noteiktu regulēšanas procesu.

e. starptautiskā vide:

Latvijas enerģijas apgādes drošība un ilgtspēja ir atslēgas jautājums sadarbībai ar ES un NATO.

Augstāks pašnodrošinājums ir ieguldījums spējai pretoties ekonomiskiem un militāri destabilizējošiem faktoriem. Nenoteiktība ar globālo naftas ieguves sektoru,

transportēšanas nākotni un līdz ar to arī resursu cenu var turpināties vēl vairākus gadus. Jārēķinās ar jēlnaftas cenas kāpumu, kā arī ar faktu, ka dabas gāzes kontraktu cenas arvien biežāk tiek atsaistītas no naftas produktu indeksiem un mainītas uz gāzes izcenojumiem konkurējošos punktos (hub). LNG eksporta termināļu ekspansija ir radījusi cenu krišanas importa vietās, bet tā nav garantija vienmēr zēmam cenas līmenim, tādēļ apgādes drošībai ir jābūt dominējošam kritērijam Latvijas sistēmas novērtējumā.

Iestāšanās OECD ir labvēlīgs notikums, kas varētu veicināt informācijas atklātību, profesionālu stāvokļa izvērtējamu un labākās enerģijas politikas pieredzes pārņemšanu. Tālāk Latvijai jāskatās Starptautiskās Enerģētikas aģentūras (IEA) virzienā, kas savā laikā tieši tika izveidota, lai reaģētu uz naftas krīzēm, un tagad kalpo kā informācijas avots par statistiku, enerģētikas politiku, tehnoloģisko progresu, starptautisko naftas tirgu un citām enerģētikas nozarēm.

2.2. Ieteikumi enerģijas apgādes drošības, ilgtspējīgas attīstības un ekonomikas konkurētspējas stiprināšanai:

a. ekonomiskā brīvība un regulēšana:

Ekonomiskā brīvība ir augsta prioritāte enerģijas apgādes drošības paaugstināšanai. Privātais sektors prot izvēlēties labākās tehnoloģijas, tās izmantot un ir labāk sagatavots konkurencei kā sabiedriskais pārvaldītājs. Valdībai atliek izvēlēties attīstāmos enerģijas resursu veidus, vides ierobežojumus un garantēt normatīvās vides stabilitāti.

Vienkāršā „*feed – in*„ tarifa metode atjaunojamo enerģijas resursu tehnoloģiju ieviešanā un attīstībā ir efektīva ekonomiskās brīvības izmantošanas metode, bet tai jābūt nostiprinātai ar augstu politisko un ekonomisko kompetenci, ar labi formulētu izejas stratēģiju (*exit strategy*), mainoties tehnoloģijām, kā arī ekonomiskiem un finansiālajiem apstākļiem.

Jābūt pastāvīgam regulējošam vērtējumam / monitoringam, kas nodrošinātu paredzamu likumdošanas iniciatīvu rašanos un sniegtu ieteikumus politikas veidotājiem.

b. likumdošanas prognozējamība:

Enerģijas sektora likumdošanai ir pienācis laiks nopietnai strukturālai uzlabošanai. Būtu jāveido atsevišķa dabas gāzes likumdošana, elektrības un siltumenerģijas likumdošana, likvidējot pretrunīgo Enerģētikas likumu ierobežojumu strukturēt AS „Latvenergo” un AS „Augstsprieguma tīkls” atbilstoši tirgus situācijai. Pašlaik OIK sastāvā iekļautajiem maksājumiem par uzstādītām jaudām būtu jāatspoguļojas pārvades sistēmas tarifā ar maksājumiem pēc būfības.

Likumdošanas prognozējamība ir jānostiprina ar stratēģijas formulēšanu un iespējamo nacionālo vienošanos Saeimā par principu ievērošanu ilgtermiņā, kas ir garāks par pamatnostādņu darbības laiku. Tas respektētu tautsaimniecības un ekonomikas attīstības straujāku izaugsmi, ņemot vērā ciešo resursu / izejvielu cenu, biznesa attīstības tempu un izaugsmes tempu sinerģiju.

Nostiprinoties un pilnveidojoties tirgiem un uzņēmējdarbības kompetencei, atjaunojamo enerģijas resursu izmantošanā ir vēlams uzsākt lielāku (*utility size*)

projektu ieviešanu konkurences ceļā. Tas gan neizslēgtu viedo tīklu nākotni ar patērētāju kļūšanu vienlaicīgi arī par enerģijas ražotājiem.

Nodokļu reformas ietvaros CO₂ nodoklis atvieglotu regulēšanu un palielinātu valdības ienākumus, kā arī ļautu samazināt darbaspēka nodokli un citus uzņēmējdarbību apgrūtinājošos maksājumus. Tāpat tas palīdzētu izlīdzināt cenas starp vietējiem un importētajiem enerģijas resursiem, kas veicinātu vietējo primāro enerģijas resursu daļas palielināšanu, esošo fosilo enerģijas resursu piegāžu daudzveidošanu un enerģijas efektivitātes palielināšanu. Tie varētu būt nodokļi, kas ir tieši attiecināti uz emisijām (parasti uz tonnu CO₂) un enerģijas nodokļi, kas ir attiecināti uz produkta kvantitāti. Salīdzinājumam var minēt, ka 2015. gadā akcīzes nodokļa līmenis, attiecināts uz tonnu CO₂, Latvijā transporta sektorā benzīnam un dīzeļdegvielai attiecīgi bija 182 un 130 EUR/tCO₂. CO₂ nodoklis ir motivējošs patēriņa samazināšanai, efektivitātes paaugstināšanai pārejai uz vietējiem enerģijas resursiem.

Būtu jāizvairās no fosilās enerģijas subsidēšanas.

c. tirdzniecība un konkurence:

Visādā veidā atbalstāma ES iekšēja gāzes un elektrības tirgus tālāka attīstība, tajā skaitā dalībvalstu enerģijas tirgu integrācija reģionos, piemēram, Baltijas jūras valstīs.

Tirdzniecība ar trešās puses valstīm ir jāvērtē ar vislielāko piesardzību no apgādes drošības un Eiropas kopējās drošības arhitektūras viedokļa. Iespējamā Baltijas valstu sinhronizācija ar pārējiem ES valstu elektrības tīkliem ir vērtējama no drošības viedokļa, nav jāuzskata par tirdzniecības ierobežojumu ar trešajām valstīm un par konkurences ierobežojumu.

d. valsts drošības dimensija enerģijas apgādē:

Valsts drošību var viegli ievainot caur politisko ietekmi, mēģinot palielināt enerģijas noieta tirgus un tehnoloģisko ietekmi. Tas var atgadīties, akceptējot liela mēroga enerģijas apgādes projektus ar konkrētu primāro resursu vai ražošanas tehnoloģiju.

Valsts politiskai vadībai jābūt ar pietiekošām ekspertīzes spējām izvērtēt tehnoloģiskos, ekonomiskos un informatīvos resursus nevēlamas politiskās ietekmes novēršanai.

e. institucionālās attiecības:

Enerģijas Savienības koncepta realizācija var prasīt institucionālas izmaiņas Latvijas valsts pārvaldē. Klimata pārmaiņu adaptācijas politika prasa mainīt Finanšu ministrijas, Ekonomikas ministrijas, Vides un reģionālās attīstības ministrijas, iespējams, arī Zemkopības un Satiksmes ministriju atbildību un kompetences, jo mērķis samazināt siltumnīcefekta gāzu izmešus ietekmēs Latvijas ekonomiku.

3. Analīze par virzību uz oglekļa mazsatura attīstību.

2016. gada 4. novembrī stājās spēkā Parīzes vienošanās. Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām (UNFCCC, COP 22) 22. sesija un Kioto protokola (CMP 12) dalībnieku 12. sesija notika 2016. gadā no 7. līdz 18. novembrim Bab Ighl, Marrakech, Marokā. Lai gan ASV prezidenta vēlēšanu iznākums ļoti ietekmēja sesijas dalībnieku noskaņojumu, tomēr visas dalībvalstis palika uzticīgas Parīzes līguma principiem, un ir sācies pirmais rīcības izvērtēšanas gads.

Līdz ar to ES un Latvija ir jaunā fāzē jautājumos par klimatu, vidi, enerģētiku, transportu, lauksaimniecību un citām ekonomikas nozarēm. Varam gaidīt nopietnu un jaunu attīstību zinātnē, izglītībā un tehniskos atklājumos. Lai gan visticamāk klimata pārmaiņu skeptiķi turpinās meklēt pierādījumus un noliedzēji paliks noliedzēji, valstu oficiālām politikām tiks prasīti un meklēti apstiprinājumi Parīzes nolīguma garam.

Enerģētikas sektorā pasaulē šobrīd noris būtiskas pārmaiņas, kuras nosaka gan pieprasījuma, gan piedāvājuma puse. Pieprasījumu nozīmīgi maina vēlme ierobežot klimata pārmaiņas, kā arī būtiskas izmaiņas ekonomikas struktūrā. 2015. gada 12. decembrī Parīzes klimata samitā COP 21 panāktais globālais nolīgums paredz noturēt pasaules vidējās temperatūras pieaugumu būtiski zem 2°C robežām, salīdzinot ar pirmsindustriālo līmeni, un censties ierobežot temperatūras pieaugumu 1,5°C robežās. Lai to panāktu, nepieciešams būtiski ierobežot CO₂ emisiju apjoma pieaugumu.

Vienlaikus pasaules ekonomikā turpina samazināties lauksaimniecības un rūpnieciskās ražošanas īpatsvars, arvien lielāku nozīmi iegūstot pakalpojumu sektoram, tostarp attīstoties, t.s. digitālajai un dalīšanās ekonomikā, kas ir mazāk energointensīvas. Tāpat pasaulē, galvenokārt jaunajās tirgus ekonomikās (*emerging economies*), turpinās urbanizācija, radot priekšnosacījumus efektīvākai ekonomiskās dzīves organizēšanai,

Šo faktoru mijiedarbību redzam arī otrajā lielākajā ekonomikā pasaulē – Ķīnā. Ķīna šobrīd maina savu izaugsmes modeli, pārorientējoties no investīcijām un preču eksporta uz vietējā pieprasījuma un pakalpojumu sektora attīstību.

Ķīnā joprojām turpina pieaugt pilsētu iedzīvotāju īpatsvars, un šī tendence turpināsies pārskatāmā nākotnē. Vienlaikus Ķīna ir nospraudusi mērķi nākamajā desmitgadē sasniegt maksimālo CO₂ emisiju apjomu, pēc tam tās pakāpeniski samazinot.

tostarp energoefektivitātes uzlabošanai.

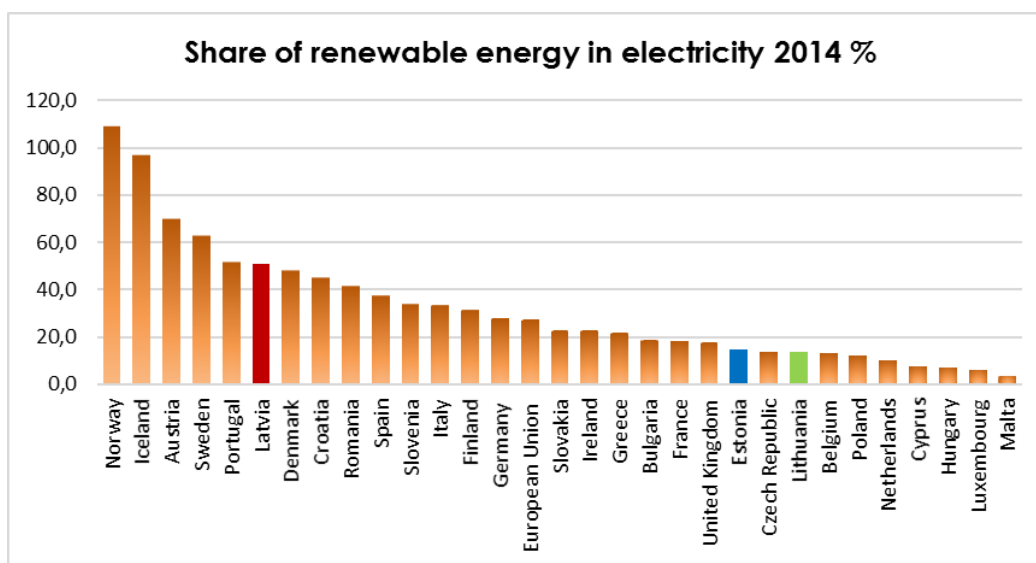
Piedāvājuma pusē būtiskākais faktors ir tehnoloģiju attīstība. Slānekļa naftas un gāzes ieguves attīstība ASV ir nodrošinājusi būtisku papildu piedāvājumu tirgū, ļaujot ASV lielā mērā apmierināt vietējo pieprasījumu pēc energoresursiem un pat

plānot to eksportu nākotnē.

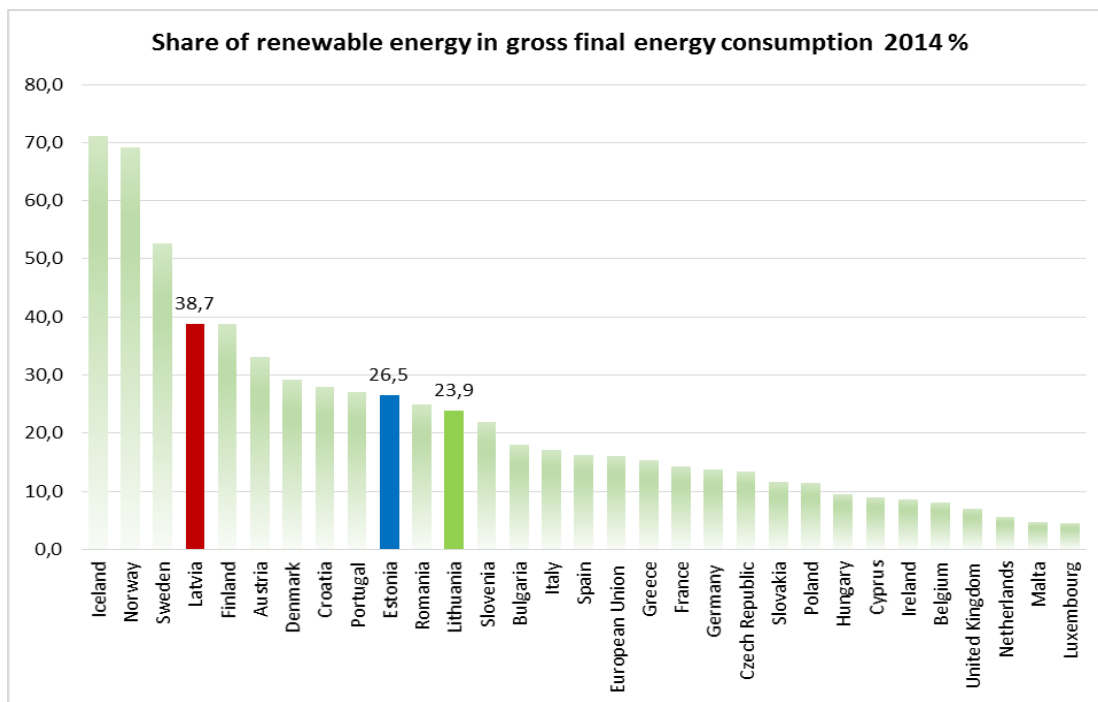
Arī citviet pasaulē tiek atklātas un apgūtas jaunas dabasgāzes atradnes un attīstīta sašķidrinātās gāzes transporta infrastruktūra. Šo pārmaiņu rezultātā dabasgāzes tirgus pakāpeniski kļūst no lokāla / reģionāla par globālu. Nemīfīgi turpina pieaugt saules un vēja enerģijas izmantošanas efektivitāte, arvien samazinot to izmaksas un tuvinot tās fosilo energoresursu izmantošanas izmaksām, pat neņemot vērā fosilo energoresursu radītos negatīvos ārējos efektus (*negative externalities*).

Arvien pieaug izklīdētā elektrības ražošana no atjaunojamajiem energoresursiem (sk. attēlu par situāciju EU 2014. gadā). Būtisks progress ir vērojams arī elektriskās piedziņas mobilitātes jomā, tostarp palielinot elektroenerģijas uzkrāšanas iespējas / bateriju efektivitāti. Šai jomai veltītā uzmanība un finanšu resursi ļauj ar lielu varbūtību prognozēt, ka attīstība šajā virzienā turpināsies.

Augstākminēto faktoru kopums atspoguļojas nākotnes prognozēs un tendencēs, kādas jau šobrīd varam vērot enerģētikas sektorā pasaulē. Arvien lielāku pārliecību var apgalvot, ka tālākā nākotnē atjaunojamie energoresursi, it īpaši saules enerģija, nodrošinās lielāko daļu no pasaules energoresursu pieprasījuma. Vienlaikus pieaug izklīdētā elektrības ražošana, elektrības kā enerģijas nesēja loma un elektrības nozīme mobilitātes nodrošināšanā.

Vidējā termiņā lielāku īpatsvaru fosilo energoresursu patēriņā iegūs energoresursi ar mazāku CO₂ pēdu, it īpaši dabasgāze. Visticamāk nedaudz pieaug arī kodolenerģijas izmantošanas īpatsvars. Naftas patēriņš pasaulē vairs neturpinās būtiski pieaugt, jau tuvāko gadu laikā tiks sasniegts naftas patēriņa apjoma maksimums, bet pēc tam tās izmantošana pakāpeniski samazināsies, iezīmējot "naftas laikmeta" beigas.

Lai gūtu maksimālu labumu no dabasgāzes tirgus globalizācijas, Latvijai ir jānodrošina piekļuve sašķidrīnātās gāzes importa infrastruktūrai. Spēja importēt sašķidrīnāto gāzi pietiekamā apjomā (procentuāli no kopējā patēriņa) kalpos kā "cenu griestu" garantija pat tad, ja lielākā daļa gāzes patēriņa joprojām tiks nodrošināta, izmantojot cauruļvadu gāzi.

Nemot vērā daudzu attīstīto valstu augsto valdību parādu apjomu un budžetu deficitus, ar lielu varbūtību var apgalvot, ka turpmākais atbalsts klimata mērķu sasniegšanai tiks veidots nevis kā papildu subsīdijas atjaunojamajiem energoresursiem vai elektromobilitātes risinājumiem, bet gan papildu nodokļi fosilajiem energoresursiem un papildu maksājumi transportlīdzekļu skaita un / vai transporta plūsmas ierobežošanai. Vairākas pilsētas Eiropā jau šodien prasa samaksu par iebraukšanu pilsētas centrā. Vairākas valstis (piemēram, Īrija) jau šobrīd ir ieviesušas t.s. oglekļa nodokli, kas varētu būt viens no nākotnes risinājumiem. Pieņemot, ka šī tendence turpināsies, turpmāks papildu atbalsts AER subsīdiju veidā nākotnē ierobežotu Latvijas fiskālo telpu un / vai mazinātu Latvijas uzņēmumu konkurētspēju (piemēram, tie maksātu gan lielāku OIK, gan papildus nodokļus par fosilo energoresursu izmantošanu).

Lai ierobežotu energoresursu patēriņa pieaugumu, būtiska uzmanība Latvijā jāpievērš energoefektivitātes risinājumiem. Šeit jāņem vērā, ka tādi pasākumi kā ēku siltināšana vai efektīvāka transporta plūsmas vadība dotu papildu labumu Latvijas ekonomikai, palielinot iekšzemes pieprasījumu, radot papildu darba vietas un samazinot energoresursu importu. Salīdzinājumam, piemēram, atbalsts elektropiedziņas automobiļu iegādei daudz lielākā mērā veicinātu ekonomikas attīstību tajās valstīs, kurās tie tiek ražoti, dodot relatīvi mazāku ieguvumu Latvijai.

Lai virzītos uz zemu CO₂ emisiju un atjaunojamās enerģijas ģenerācijas sistēmu, nepieciešams nodrošināt patērētāju ciešāku mijiedarbību ar elektroenerģijas ražošanas un piegādes sistēmu. Tāpēc vēl aktīvāku pārvades,

sadales un piegādes sistēmu izveidošana viedo tīklu formā ir Eiropas iekšējā enerģijas tirgus attīstības pamatā.

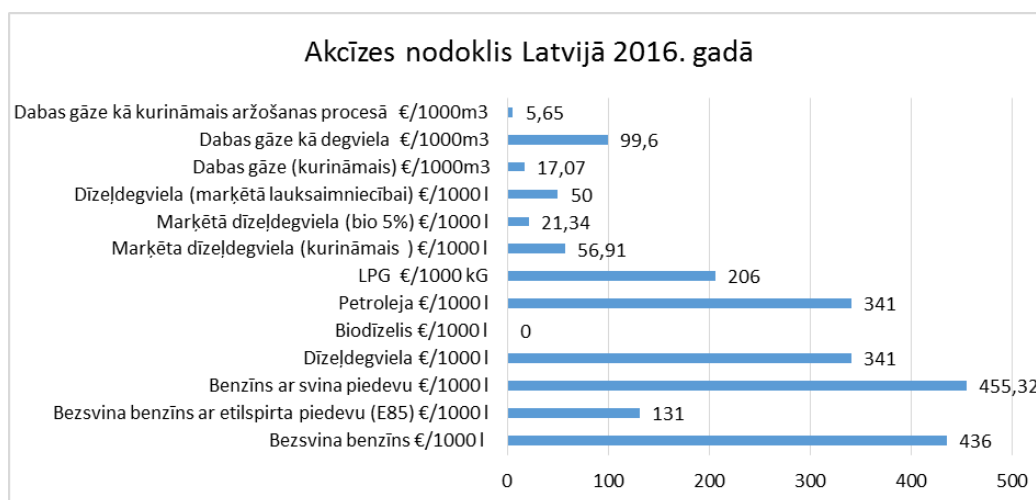
Viedie tīkli veicina inovatīvu produktu un pakalpojumu rašanos ar inteligentām uzraudzības, vadības un komunikāciju tehnoloģijām, kas nodrošina patērētāju iesaisti energosistēmas vadības optimizēšanā, nodrošina patēriņa elastības pakalpojumu ieviešanu visiem patērētāju segmentiem, nodrošina patērētājiem pilnīgāku informāciju par enerģijas patēriņu, kā arī nodrošina atjaunojamās enerģijas un izkliedētās ģenerācijas integrēšanu energosistēmā. Arī Latvijā atjaunojamās enerģijas izmantošanai un vietējās izkliedētās ģenerācijas attīstīšanai ir jāiet kopsoļi ar energosistēmas viedizāciju (SmartGrid).

4. Secinājumi un ieteikumi.

4.1. Enerģijas nodokļi:

Eiropas Savienībā jau šobrīd ir salīdzinoši augsti valdību parāda līmeņi, un daudzās valstīs joprojām ir ievērojams budžeta deficīts. Vienlaikus ES ir būtiski jāsamazina CO₂ izmešu apjoms, lai nodrošinātu Parīzes klimata samitā COP21 noslēgtās globālās vienošanās izpildi. Ņemot vērā augstākminēto, ar lielu varbūtību var apgalvot, ka kā instruments klimata mērķu sasniegšanai ES nākotnē arvien vairāk tiks izmantoti vides nodokļi.

Viens no iespējamiem risinājumiem ir oglekļa nodoklis, kas palīdzētu samazināt fosilās degvielas patēriņu, netieši padarot pievilcīgāku AER izmantošanu un motivējot enerģijas patērētājus investēt energoefektivitātes uzlabošanā. *[Piemērs no Britu Kolumbijas provinces Kanādā liecina, ka relatīvi augsts oglekļa nodoklis (CAD 30 jeb nedaudz virs EUR 20 par tonnu CO₂) palīdz būtiski samazināt fosilās degvielas patēriņu. ES šobrīd oglekļa nodokli līdzīgā apjomā ir ieviesusi Īrija.]* Vienlaikus OECD veiktā analīze rāda, ka oglekļa nodoklis mazāk negatīvi ietekmē ekonomikas attīstību nekā, piemēram, ienākuma nodokļu pieaugums.

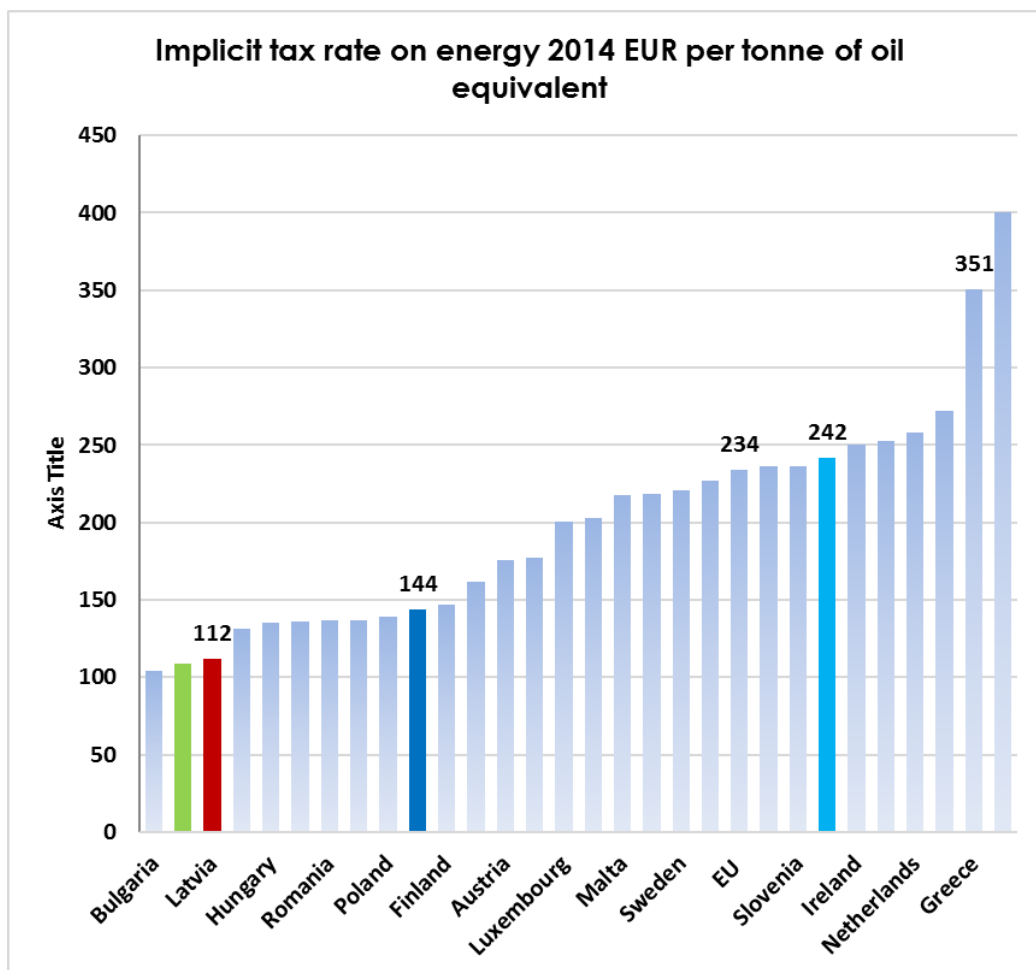

Minēto nodokļu politikas, kas īstenotas «īstā laikā», piemēram, kad resursu cenas ir ar tendenci samazināties, parasti ir centrālie pasākumi, kas veicina enerģijas efektivitātes palielināšanu un vietējo primāro enerģijas resursu izmantošanu. Citu valstu pieredze rāda, ka līdzās «akcīzes nodoklim par energoproduktiem» ir ieviests nodoklis par oglekli, kas ir proporcionāls oglekļa saturam attiecīgā energoresursā, respektīvi, nodoklis par tirgus darbību, kas rada negatīvas ietekmes un kuru novēršanas izmaksas nav ietvertas tirgus cenā.

Latvijā rādītājs «vidējā nodokļu likme par enerģijas vienību»¹ – ir viens no zemākajiem ES (sk. attēlu par enerģijas nodokli ES 2014. gadā), līdz ar to varētu tuvināties ES vidējam rādītājam, sekojot kaimiņvalstīs notiekošajām tendencēm.

¹ - tsdcc360 - Implicit tax rate on energy

Bet jāņem vērā, ka Latvijas mājsaimniecību izdevumi par elektroenerģiju, dabasgāzi un citiem kurināmajiem² ir augstāki par ES vidējo līmeni.

*Starp pirmajām lietām, **ko vajadzētu darīt**, ir akcīzes nodokļa par dīzeļdegvielu līdzināšana ar akcīzes nodokli par benzīnu, salīdzinot ar situāciju likmēs kaimiņvalstīs. Apstiprinājums tam ir statistika: 2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, ir ievērojams dīzeļdegvielas patēriņa pieaugums autotransportā pie nemainīga benzīna patēriņa.*

Ko nevajadzētu darīt – atteikties no transportlīdzekļu reģistrācijas nodokļa, jo šajā vietā ar pareizām likmēm ļoti labi var sakārtot autoparka "videi draudzīgāko" automobiļu daļu kopējā transporta flotē.

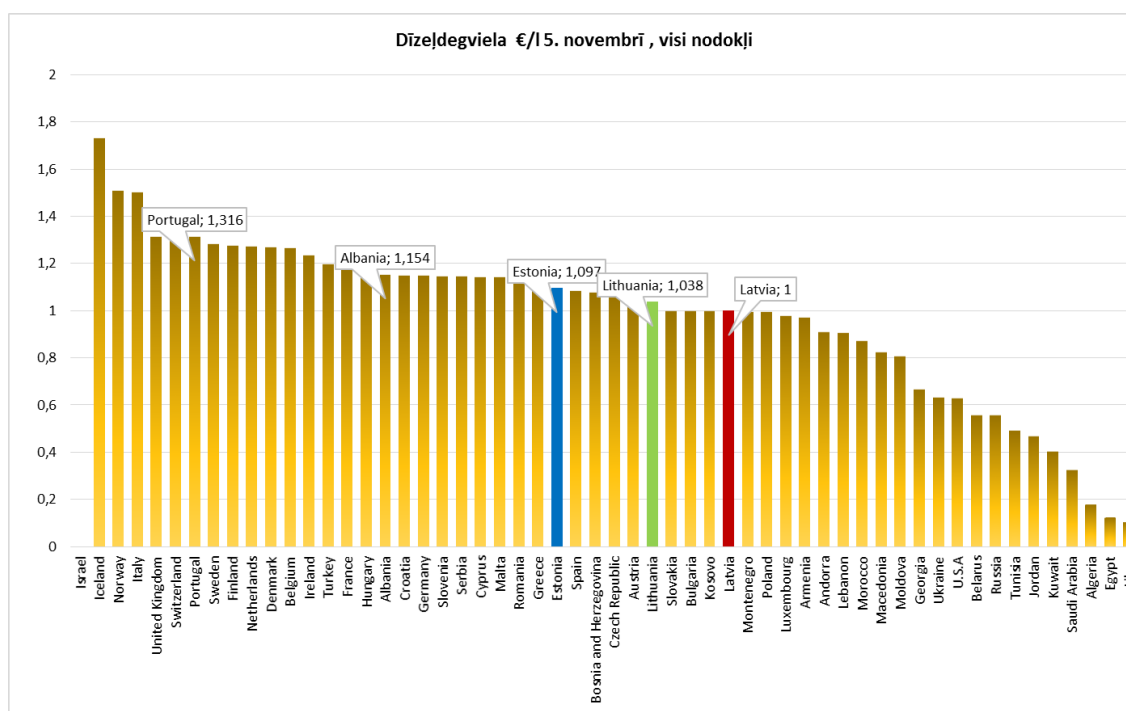
Ir pienācis laiks aktīvi pievērsties nodokļu likumu sistēmas kompleksai maiņai. Enerģijas nodokļi ar savu komplekso iedarbību atļautu izvērtēt tiešo nodokļu

² - CP045 - Electricity, gas and other fuels; COICOP - Final consumption expenditure of households by consumption purpose

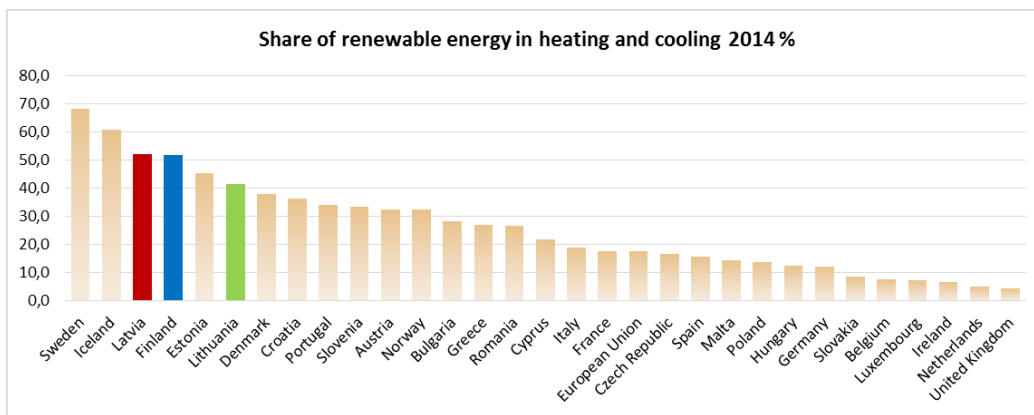
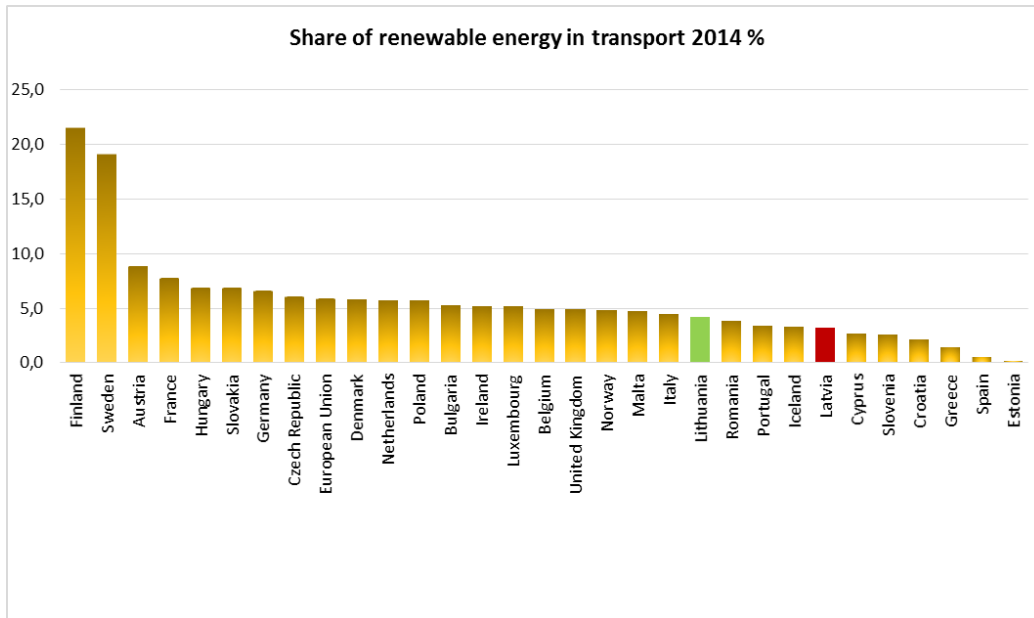
efektivitāti un iespējas tos pārskatīt atvieglošanas virzienā. Lai gan enerģijas nodokļi ir netieši un visumā darbojas regresīvi, tie var iespaidot negatīvi mazturīgākās iedzīvotāju grupas. Taču stimulējošie efekti jauno tehnoloģiju ieviešanā, resursu taupīšanā un biznesa inovācijās ar uzviju rastu līdzekļus negatīvo parādību kompensēšanai.

CO₂ nodoklis fosilai enerģijai ir pielietojams daudzējādi un var paaugstināt ienākumus budžetā, kā arī motivēt uzņēmējus un iedzīvotājus izvērtēt savus nākotnes ieguldījumus fosilo enerģiju izmantojošās ierīcēs. Visai svarīgi ir apkārtējās vides kvalitātes un cilvēku veselības aizsardzības efekti. Kopā šie apsvērumi atļauj Latvijai saglabāt videi un klimatam draudzīgas valsts reputāciju.

Enerģijas nodokļu ieviešana un praktiskie ieguvumi ir sasniedzami, veicot izmaiņas visā nodokļu likumdošanas komplektā. Visai uzskatāmi nodokļu rezerves ir saskatāmas auto degvielas cenās uzpildīšanas stacijās (skat. attēlu par dīzeļdegvielas cenām 05.11.2016.). Tā, piemēram, Latvijā tās ir zemākas nekā Grieķijā, Albānijā, Igaunijā. Neefektīvo automašīnu parku var izmainīt, tikai mainot cilvēku motivāciju.

Enerģijas importa samazināšana ir svarīgākais valsts enerģijas un ekonomiskās drošības pasākums. No tālākiem grafikiem redzams, ka enerģijas nodokļu paaugstināšana visvairāk ietekmētu transporta sektoru un ar to saistītās ekonomikas nozares. Daudz mazākā mērā - elektrības sektoru un vismazākā – siltuma apgādi.

4.2. Atjaunojamo un vietējo resursu izmantošanas veicināšana pēc laika horizonta 2020:

2016. gada 30. novembrī Eiropas Komisija ir apsolījusi publicēt Atjaunojamās enerģijas Direktīvas projektu, kura atsevišķas detaļas jau pašlaik tiek aktīvi diskutētas. Piemēram, ietekmīgu privāto kompāniju iniciatīva 100% atjaunojamās enerģijas sasniegšanai apvieno tādus vārdus kā BT, Google, IKEA, Nestle³. Tās saskata lielas iespējas patērētāju iniciatīvu un finansiālo resursu apvienošanā. COP 22 Marakešā pirmo reizi biznesa pārstāvji apvienojās atbalstā topošajai ES enerģijas paketei.

Enerģētiskās drošības komisija tika aicinājusi enerģijas industrijas pārstāvjus apspriest jautājumu par likumdošanas ietvaru un regulēšanas režīmu, kas ietekmē atjaunojamo un vietējo resursu izmantošanu enerģijas ieguvē. Jautājumi pārrunāti ar Latvijas Atjaunojamās enerģijas federāciju, pārvades sistēmas operatoru "Augstsprieguma tīkli", lielāko sadales sistēmas operatoru "Sadales tīkls", "Fortum Latvija" un "Latvenergo".

³ <http://re100.org/>

Enerģijas speciālisti, iepriekšminēto struktūru pārstāvji uzskata, ka Latvijas enerģijas patērētāji, izmantojot strauji progresējošās enerģijas ieguves tehnoloģijas un likumdošanas režīmu, kas atbilst topošās direktīvas nostādnēm, jau tagad varētu samazināt enerģijas apgādes izmaksas. Neiedziļinoties detalizētā apspriesto jautājumu analizē, secinājumi ir sekojoši:

- 4.2.1. esošais likumdošanas ietvars var savas funkcijas pildīt līdz laikam, kamēr beidzas valsts atbalsta atjaunojamai enerģijai ietekme. Lai varētu sekmīgi uzsākt vietējo resursu izmantošanu, tehnoloģiju apgūšanu un patērētāju iesaisti sava enerģijas patēriņa optimizācijā laika periodā no 2020. līdz 2030. gadam, 2018. gadā būtu jābūtu spēkā jaunam likumdošanas aktam. Komisija rekomendē nosaukumu „Vietējās enerģijas veicināšanas likums”;
- 4.2.2. likumam visādā veidā jāveicina patērētāju / ražotāju institūciju aktivitātes, jānostiprina juridiskie pamati viedo tīklu tālākam progresam;
- 4.2.3. likums nedrīkst atkārtot pašlaik spēkā esošā regulējuma trūkumus ar atbalsta intensitāti un efektīva regulējoša mehānisma vadīšanas neesamību tad, kad mainās ārējie apstākļi;
- 4.2.4. efektīvākais veids, kā izmantot vietējos resursus patērētāju (industriālo, komerciālo, iestāžu un mājsaimniecību) teritorijās, ir atbalstīt iegūtās enerģijas nonākšanu kopējā tīklā. Tas ir nacionāla mēroga pasākums atšķirībā tikai no siltuma iegūšanas, kam ir lokāls raksturs;
- 4.2.5. privātās un komerciālās teritorijās (ne enerģijas uzņēmumu) iegūtā enerģija nonāk tīklā jaudas pārpalikuma periodos uz tirgus principiem. Tās jauda savienojuma vietā tiek ierobežota ar 250 kW;
- 4.2.6. kā atbalsts kalpotu garantēta pieeja tīklam un neliela piemaksa par tīklā nodoto enerģijas vienību, prēmējot investīcijas iniciatīvu un enerģijas ieguvi tuvu patēriņa vietām;
- 4.2.7. ja jauda enerģijas ražošanai ir lielāka par 0.25 MW, par to jāriko konkurss ar nolūku iegūt zemāko cenu, bet, neierobežojoties tikai ar to, paredzēt piemaksu tirgus cenai noteiktu valstisku mērķu sasniegšanai;
- 4.2.8. pārvades un sadales operatori ir galvenās profesionālās un institucionālās organizācijas, kas nodrošina atbalsta līdzekļu ieguvi un sadali. Regulatora funkcijas ir visaptverošas, bet saskare starp ražotājiem, patērētājiem un tīklu operatoriem tiek atstāta maksimāli profesionālās biznesa attiecībās;
- 4.2.9. atbalsta mehānismi attiektos tikai uz patērētājiem / ražotājiem un ražotājiem ar tīklā nododamo jaudu, kas mazāka par 0.25 MW, kuri kvalificētos saskaņā ar likumu, un tiktu pielietoti, sākot ar 2020. gadu;
- 4.2.10. pārvadei pieslēgtie patērētāji maksātu mazāku nodevu atbalsta mehānismiem – pārvades sistēmas patērētāju līdzdalība ir mazāka;
- 4.2.11. pārvades un sadales sistēmu operatori pastāvīgi prognozē tīklā nodotās enerģijas apjomus, kopējās izmaksas investīciju stimulēšanas

pasākumos un iekļauj kā atsevišķu sastāvdaļu sistēmu izmantošanas maksā, bet tās nav saistītas ar regulēto sistēmas pakalpojuma tarifu;

- 4.2.12. likums paredzētu atbildību un pienākumu sadalījumu, nosakot veicināšanas intensitāti, samazinot vai pārtraucot to. Lai padarītu šos pasākumus efektīvākus, iniciatīvas tiesības un atbildība ir deleģēta izpildvarai un konkrētiem ministriem.

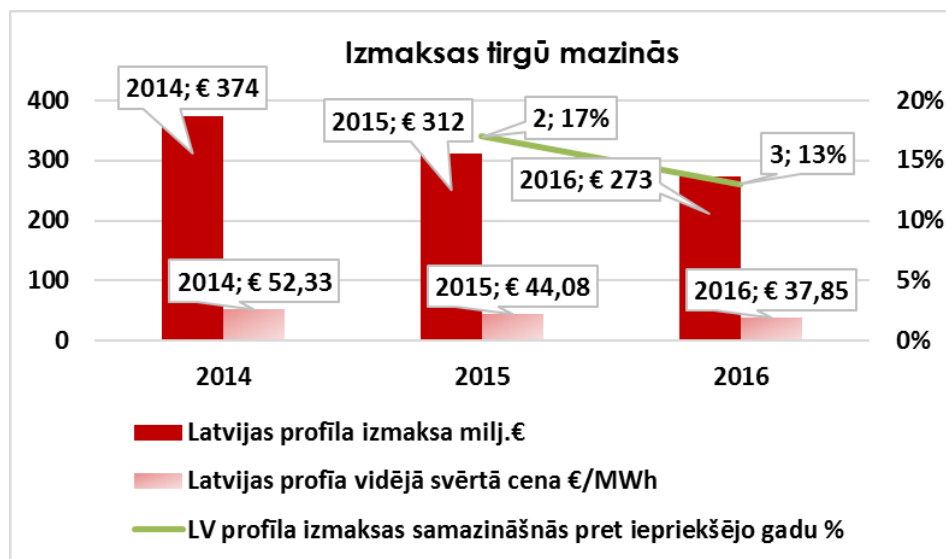
Enerģijas speciālisti, iepriekšminēto struktūru pārstāvji apliecina savu gatavību turpināt darbu, ja tāds uzaicinājums sekotu.

4.3. Īsa elektrības tirgus analīze.

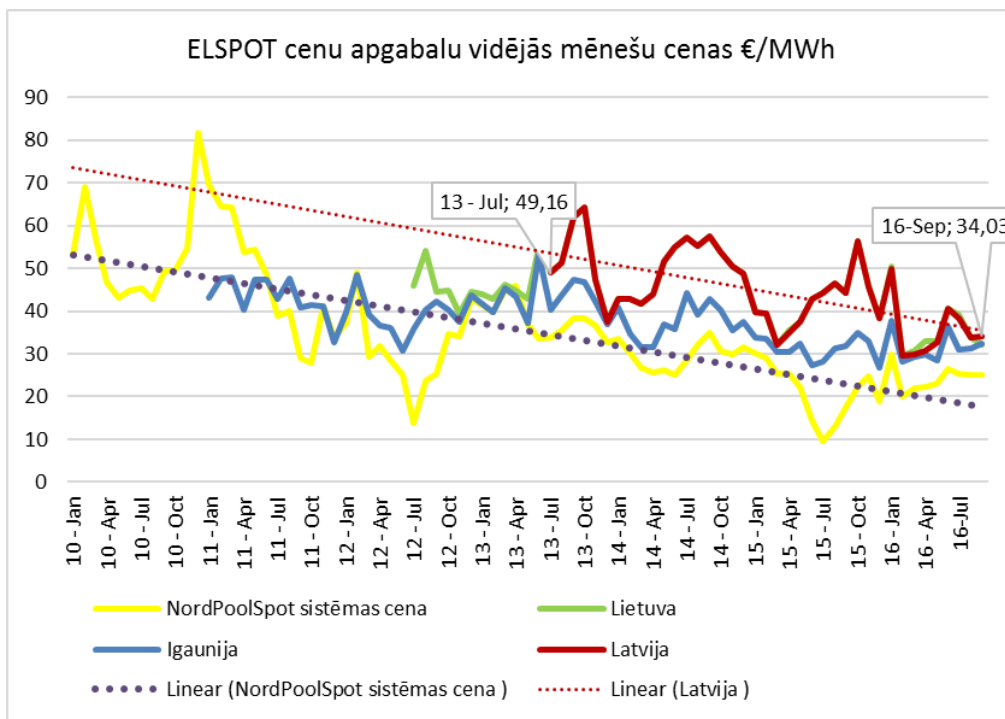
Cenas ELSPOT tirgu apgabalos 2016. gadā ir tuvinājušās Baltijā, kā arī ar sistēmas cenu, kas raksturo gan Ziemeļvalstu savstarpējo tīklu fizisko savienojumu stāvokli, gan vispārējo tirgus situāciju ārējo (atmosfēras) un iekšējo (primārās enerģijas pieejamības) apstākļu ietekmē. Šī ir cena, kuru tirgotāji izmanto atsaucei finanšu līgumos.

2015. gadā un turpinājumā arī 2016. gadā cenas kritums Latvijā ir ievērojams, kas rezultātā ir devis ietaupījumu Latvijas ekonomikai kopumā, iepērkot enerģiju caur tirgu kopējai elektrības apgādei. Ir gandrīz pilnībā zudusi cenu starpība Somijā, Baltijā un Zviedrijas dienvidu daļā.

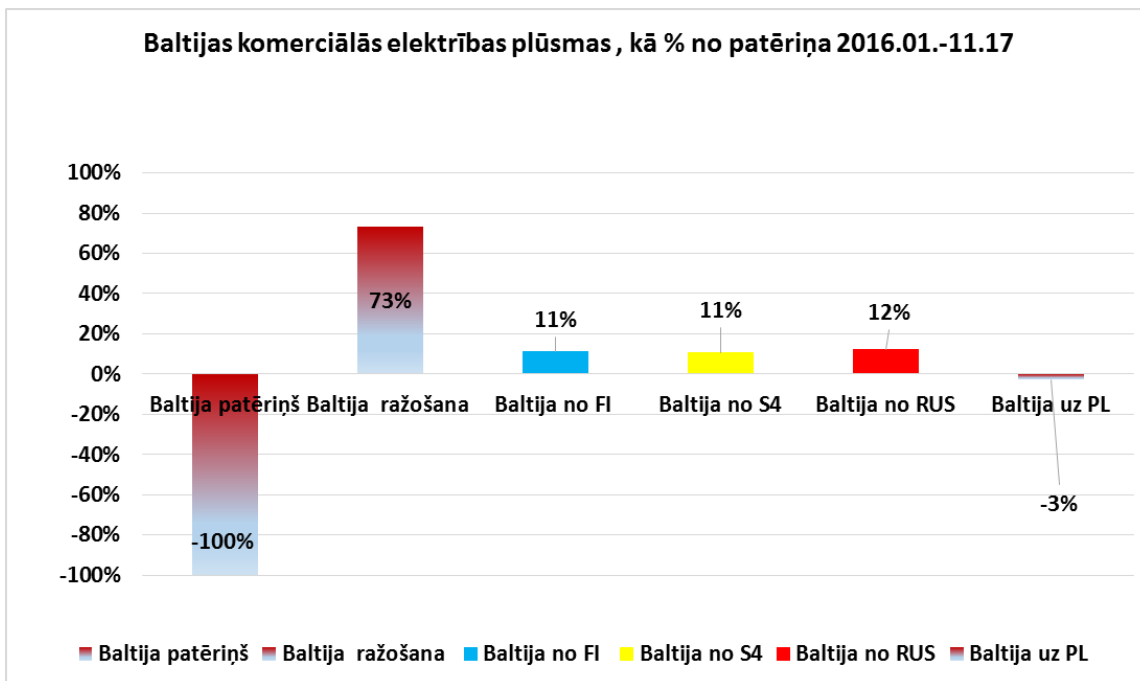
Rezultātā ir samazinājusies iespēja tikai ar tirgus mehānismiem (bez publiskās iejaukšanās) saprātīgi investēt jaunās ražošanas jaudās vai dažos gadījumos nodrošināt ieguldītā kapitāla un aktīvu atdevi esošās iekārtās. Ievērojot 2016. gada pirmo desmit mēnešu Latvijas vairumtirdzniecības cenas tendences, var prognozēt gada cenu 38-39 €/MWh robežās. Kopējie ekonomikas maksājumi par enerģiju samazināsies par kārtējiem 12-13 % pret 2015. gadu.

Latvija ar aizkavēšanos tikai 2013. gada jūlijā pievienojās ELSPOT tirdzniecības platformai, tomēr jau pašlaik ir notikusi Baltijas valstu, Somijas un Zviedrijas vairumtirdzniecības cenu konverģence. Liels nopelns ir bijis Igaunijas / Somijas un Lietuvas / Zviedrijas operatoru veiktajām investīcijām starpsavienojumu izveidē. Tas ir labs savstarpējās solidaritātes piemērs.

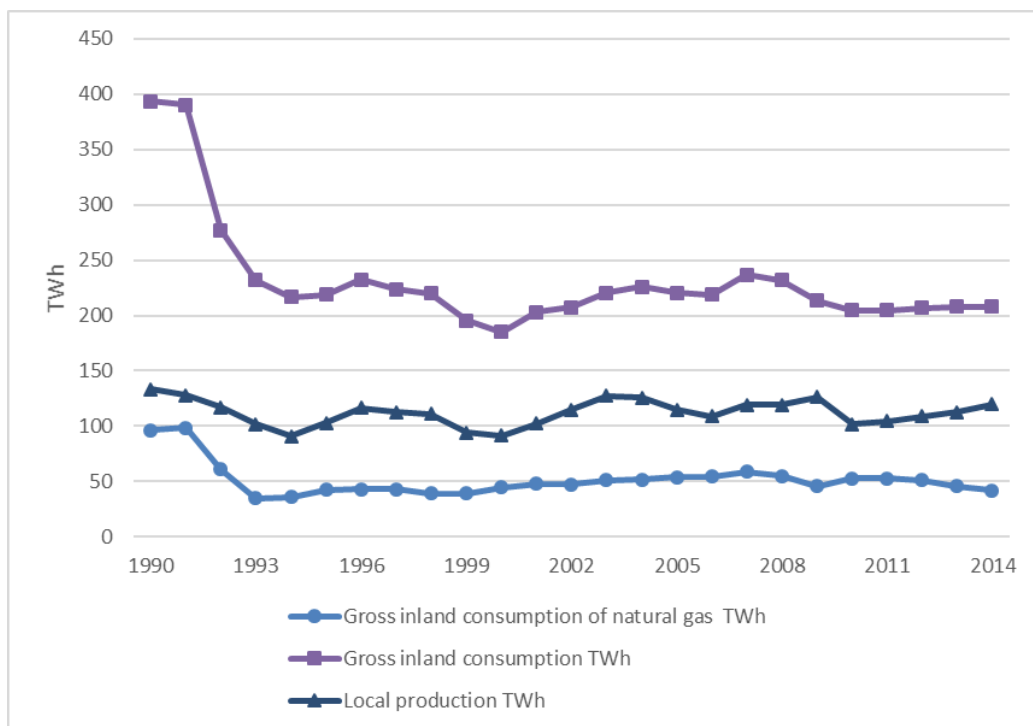

Komerciālās elektrības plūsmas Baltijas valstu elektrības apgādē 2016. gada 1. līdz 17. novembrī sadalījās sekojoši. Notika tirdzniecība abos virzienos uz Polijas, Somijas un Zviedrijas robežas, bet grafikā redzama rezultējošā fizisko vienību plūsma komerciālos kontaktos. Tirdzniecība ar Krieviju ir tikai vienā virzienā – elektrības imports.

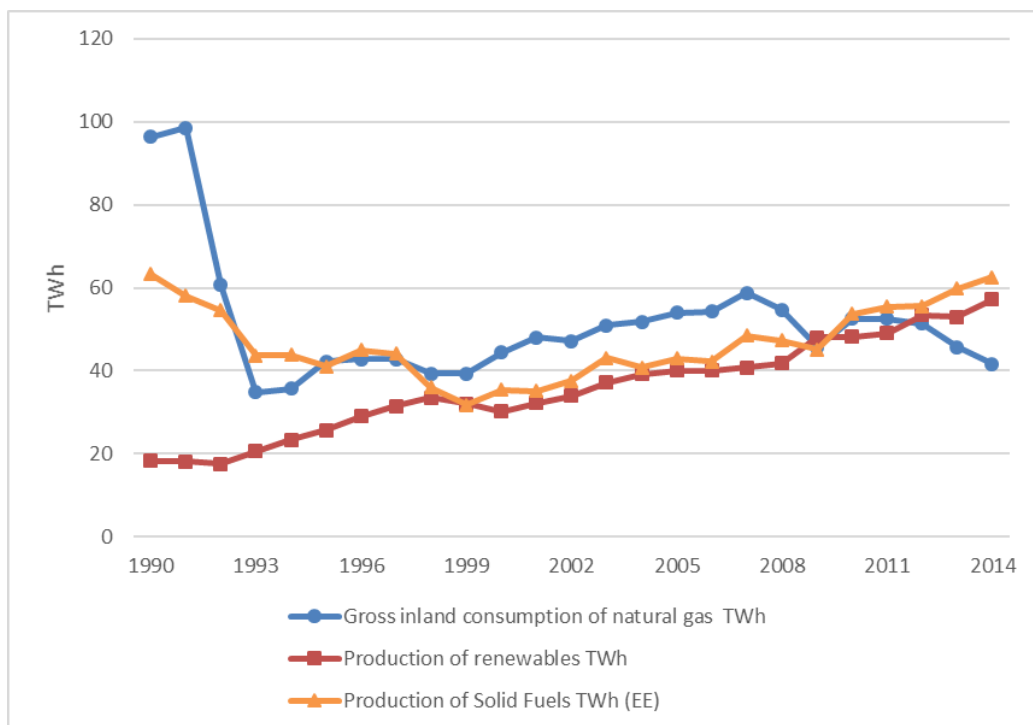

Tikai caur Lietuvu Krievijas izcelsmes elektrība nokļuva ELSPOT tirdzniecības platformā. Paradoksāli, ka šajā laika periodā Lietuvas teritorijā vēja elektrostacijas saražoja 29.2 % no visas saražotās enerģijas. Lietuvā saražotā elektrība sastādīja tikai 25 % no patēriņa, Latvijā – 82 %, Igaunijā -126 %.

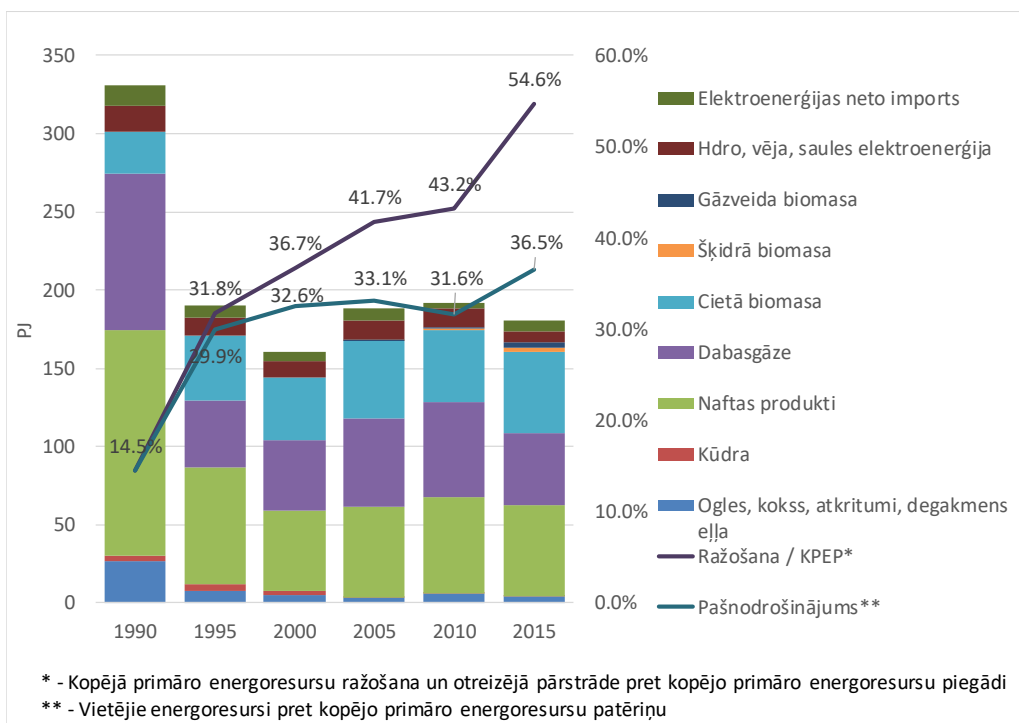
PIELIKUMS: (attēlu nosaukums likts apakšā)

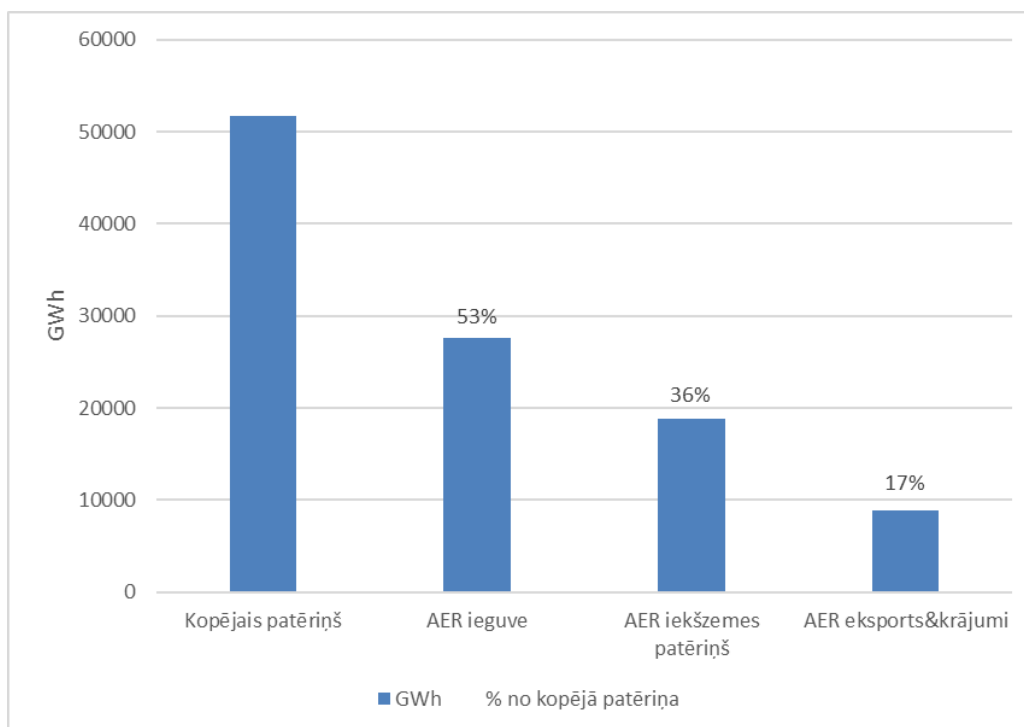
Att.1 Bruto iekšzemes patēriņš, dabas gāzes bruto iekšzemes patēriņš, vietējā ražošana Baltijas valstīs (EE, LT, LV), Avots: Eiropas Komisija

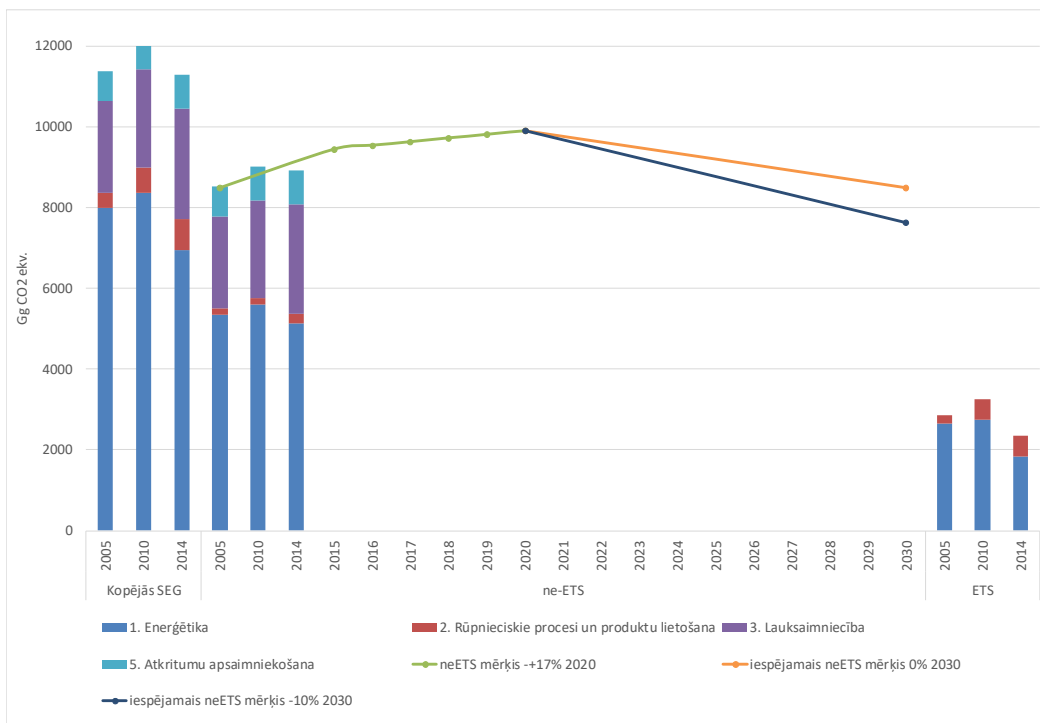
Att.2 AER ražošana, cieta fosilo kurināmo ražošana (kūdra un EE degakmens) un dabas gāzes bruto iekšzemes patēriņš Baltijas valstīs (EE, LT, LV), Avots: Eiropas Komisija

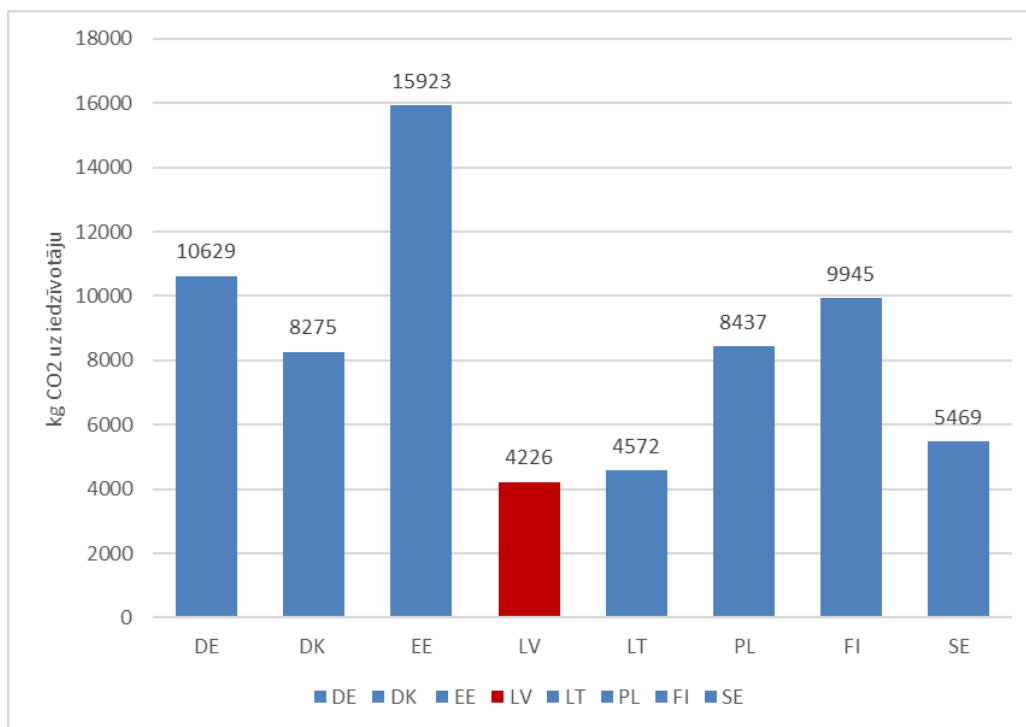
Att.3 Primāro energoresursu patēriņš (bez ne-enerģētiskām vajadzībām), Avots: CSP

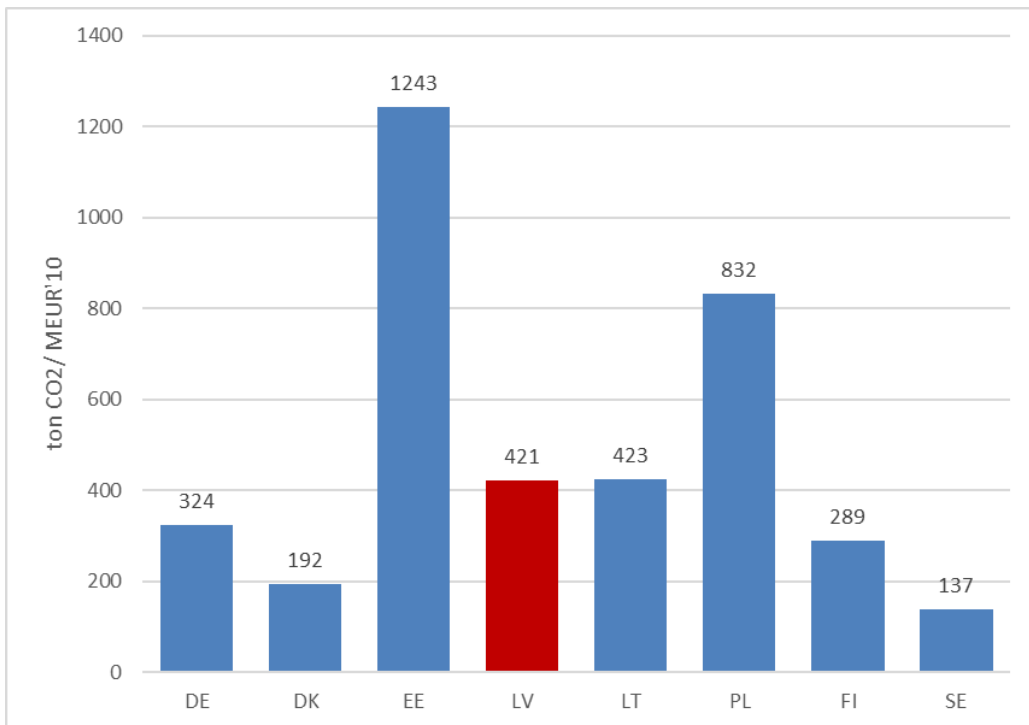
Att.4 AER ražošana un patēriņš Latvijā 2014. gadā, Avots: CSP

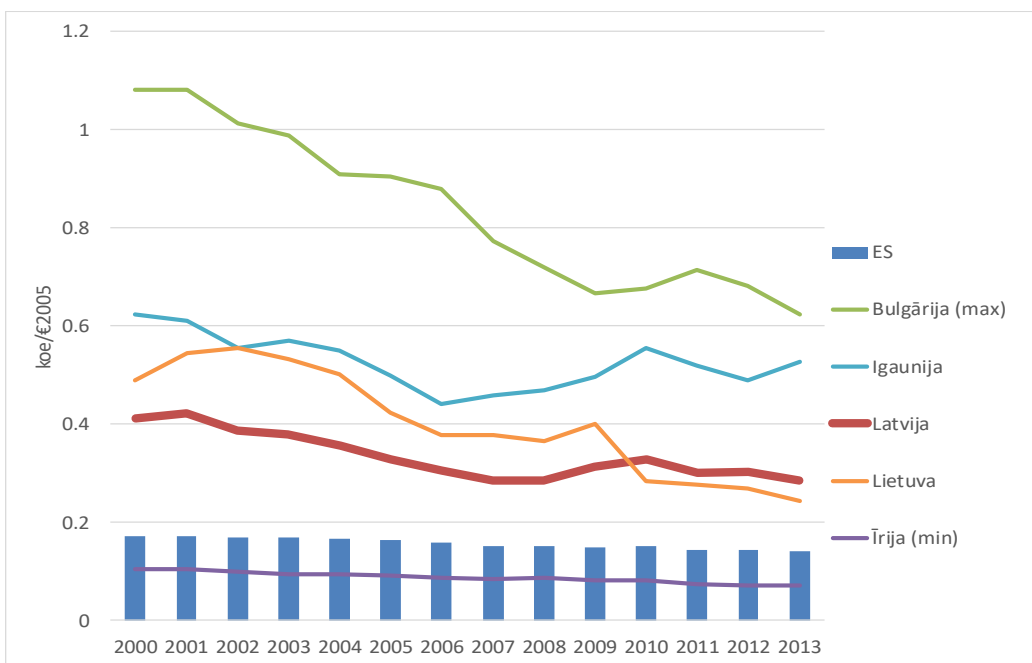
Att.5 SEG emisijas pēc IPCC kategorijām ETS un neETS iedalījumā, Avots: UNFCCC inventarizācija 04.2015 un citi avoti

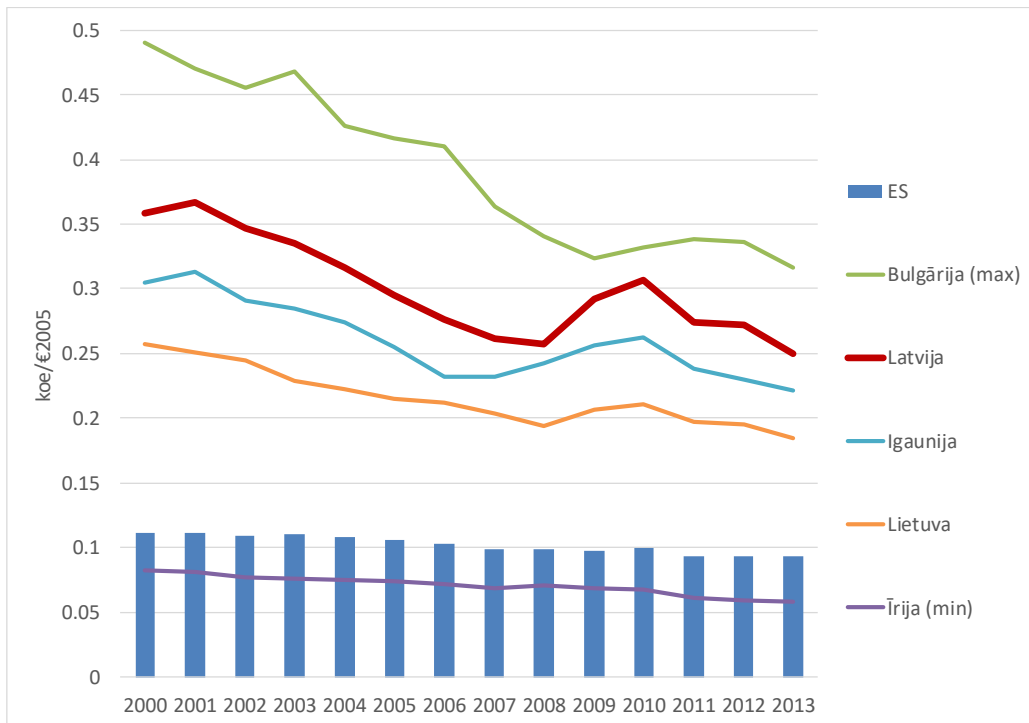
Att.6 CO₂ emisijas uz iedzīvotāju 2013. gadā, Avots: Eiropas Komisija

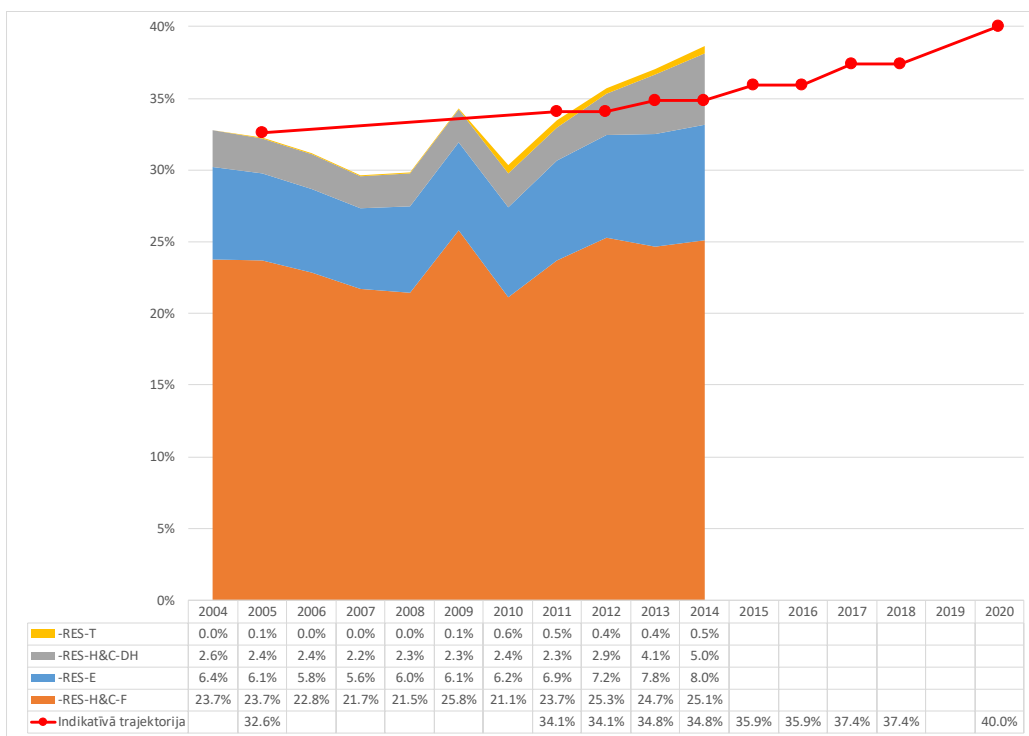
Att.7 Emisiju intensitāte - CO₂ uz IKP vienību, Avots: Eiropas Komisija

Att.8 Primārās enerģijas intensitāte, Avots: ODYSSEE

Att.9 Enerģijas gala patēriņa intensitāte, Avots: ODYSSEE

Att.10 Atjaunojamo energoresursu īpatsvars bruto enerģijas gala patēriņā pēc veida (mērķis – 40% 2020. gadā, Avots: CSB)